

Səhər-səhər hiçqurtı səsinə qonşu həyatə tərəf döndüm. Həsən əmi-dən başqa heç kimi görmədim. O, üzünü budağından tutduğu ərik ağacına tərəf dayanmışdı. Hiçqurtı səsi isə hələ də gəlirdi. Maraq məni bürüdü: kimdir bu ağlayan? Yənə də ətrafa boylanır, lakin heç kimi görə bilmirdim.

Həsən əmi dizcən qarın içərisində dayandığı yerdə durmuşdu. Öz-özümə "görəsən bu kişi burada niyə dayanıb axı, nə fikirləşir, yoxsa, nə isə olub? Bir soruşum", – dedim. İki dəfə "Həsən əmi", – çağırırdım. Bu an onun çiyinlərinin qalxıb-endiyini görəndə anladım ki, ağlayan Həsən əmidir.

–Həsən əmi, sabahınız xeyir.

Cavab gəlmir.

–Həsən əmi, evdə nə isə olub, niyə ağlayırırsınız?

Həsən əminin hiçqurtları bir az da artır.

Nə isə olduğu tamamilə aydın idi. Həsən əmi ağlayırsa, həm də ciddi bir şey olub. Məgər kişilər də ağlayar? Həm də Həsən əmi kimi adam. Düzü, ilk dəfə bir kişinin ağladığını görürdüm. Bu adamı məhəllədə hamı qürurlu bir insan kimi tanıyırdı. El ağsaqqalı idi. Bütün xeyir-şər işləri onun məsləhəti, yol göstərənliyi ilə qurulardı. Elə buna görə də hər kəsin ona böyük hörməti vardı.

Bu fikirlərlə həyətdən çıxıb Həsən əmigin üç-beş metr aralıda olan bayır qapısını açıb düz yanına getdim. Əlimi çiyinə qoyub, "Həsən əmi, nə olub, niyə ağlayırırsınız", – dedim. O hər vəchlə üzünü mənə gizlətməyə çalışsa da, mən onun ətrafında həmin istiqamətdə fırlanırdım.

–Axı nə olub ki, ağlayırırsınız? Evdə kim var?

Yenə də cavab yoxdur. Sanki Həsən əmi bu gün sözləri göz yaşına çevirib gözlərindən ələyirdi. Bir xeyli mən də lal-dinməz dayanırdım. Hər dəfə başımı qaldırırdım, Həsən əminin qan çanağına dönməz gözələrinə baxırdım, yenə nəzərləri yere dikirdim. Evdən də bir adam həyatə çıxırmıydı ki, bu kişinin niyə ağladığını soruşsam.

Yenidən əlimi çiyinə qoyub:

– Həsən əmi, nə olub axı?

O, cavab əvəzinə nəzərlərini sağ əlindəki baltaya endirəndə mən məsələni anladım. Həsən əmi, "ağac", deyib bayatı çəkməyə başladı:

Əzizim, ağac ekən,

Ting salıb, ağac ekən.

Qəbrinə qurban olum,

Bağ salıb, ağac ekən.

Əzizim, sən əkmisən,

Göz nurum, sən əkmisən.

Necə kəsim indi mən,

Nə həvəslə əkmisən.

Əzizim, ağac ağlar,

Bağ ağlar, bahar ağlar.

Səni yazda görməyən,

Bahar ağlar, bahar ağlar.

Əzizim, baltaya bax,

Bağa bax, baltaya bax.

Həsən, qeyrətin budur?

Əlində baltaya bax.

Əzizim, ay, bağ salan,

Tər tökübən, bağ salan,

Ə mən nə kişiyəm ki?..

Səndən bağını alan

–deyib hönkürdü. Necə təsirləndimsə, mən də ağlamağa başladım.

Sən demə, Həsən əminin sonbeşiyi Əli möhkəm xəstələnibmiş. Buna görə də o, ərik ağacını son ümidi bilmişdi. Bir tərəfdə övladı, bir tərəfdə ata yadigarı ərik ağacı vardı. Kəssin, necə kəssin, kəsməsin, necə kəsməsin. Elə bu səbədən də ağlayırdı kişi.

Birəzdan Həsən əminin səsinə eşidən arvadı Gülsevər xala və yaxın qonşuların hamısı artıq həyatə idilər. Lakin Həsən kişi-yə, niyə ağlayırsan, – deyən yox idi... Çünki hər kəs eyni dərddi idi. Bu, 70 illik sovet əsaretinin son nəticəsi, qonşuluqdan kənar qonşumuzun Ermənistan ərazisindən keçən elektrik enerjisini, təbii qazı kəsərək, quru yolu bağlayaraq Naxçıvanı tamamilə blokadaya alması, günahsız insanlara yaşatdığı acı idi.

Ərik ağacı

Naxçıvanlılar ta qədimdən ağac ekən olublar. Burada evlərdə hər uşaq dünyaya gələndə onun adına bir ağac əkilir. Həmin ağac o uşaq ilə bərabər böyüyür, uşaq evdən ayrılıb gedəndən sonra da ağacının meyvəsi yığılıb ona çatdırılır.

Ağac Naxçıvan üçün ata-baba yadigarı, el dəyəri, adət-ənənə, müqəddəslikdir. Zaman olub ki, su qıtlığı olub, adamlar bulaqdan vedrə ilə su daşıyıb həyətlərindəki ağacları suvarıblar, amma onları qurumağa qoymayıblar. Ağac Naxçıvan kəndlisinin ümid yeri olub. Cəvizini, badamını, ərik, tut qurusunu bazarlarda başqa ərzaq məhsullarına dəyişib qıtlıq azuqəyə çevirib. İkinci Dünya Müharibəsi zamanı "böyük Vətən" uğrunda ərleri, oğulları döyüşə yollanan qadınların-ana-nənələrin, gəlinlərin namusu, həyası olub ağaclar. Onların barı ilə balalarını bir yana çıxarıblar. Bu ağaclarla yoxluq, qıtlıq illərində övladları-

nın gözələrini doyurublar...

Ağac Naxçıvanda hər bir evin qurur mənbəyidir. Çünki burada həyatəndə hər cür meyvə ağacı olmayan adama el qınağı var: "Qeyrəti olsa, həyatini boş saxlamaz, ağac ekib, barını bazara çıxarmaqla dolanışığını qurar".

Ağac Naxçıvanda kölgəlikdir. Bu yerin insanları yayın cırhacırını ağacların altında yola verirlər. Ev köçər həyətlərə yayda. Ağac altına xalça, palaz, kilim açılar, yay bitənədək orada qalar: samovar bir yanında, ocaq bir yanında.

* * *

Səhərdən bəri Həsən kişinin həyatindəki əsas süjet xəttini sükutun təşkil etdiyi hadisənin fonunda, bir də eyni dərddə ortağı olan insanların üzvlərindəki çaresizlik cizgilərində düşünürdüm bunları. Susmuşdu insanlar, danışırdılar. Çünki onlar da həyətlərində ata-babalarının cadarlaşmış zəhmətkeş əlləri ilə əkdirdi, alın təri ilə suvardığı, ilk barını 5-6 tikəyə bölüb bütün ailə üzvlərinə daddırdığı ağacları kəsib sobaya qoyurdular. Hətta öz əlləri ilə əkdikləri də bu dəhşətli illərin Naxçıvan blokadasının qurbanı olurdu. Artıq çöl-bayırın, dağ- dərənin kol-kosu, ağaç-budağı bitib tükənirdi. Ətraf bütünlüklə gövdədən kəsilib götürülmüş, torpaqdan bir qarış boy çıxarıb baltanın, mişarın köksünə vurduğu yaralardan sızlayan kötüklerle dolu idi. Və hələ gün gələcəkdi ki, adamlar o total kötükleri də kökdən çıxarıb xəstələrinin, uşaqlarının donub ölməməsi üçün yarım saatlıq da olsa, evlərinin istiliyinə çevirəcəkdilər...

* * *

Gülsevər xala iki addım irəli gəldi və əlini Həsən əminin çiyinə qoyub, – Həsən, denən ki:

Ay dedə, bir bizə gəl,
Qadan alım, bizə gəl,
O sevdalı bağını,
Alır fələk, bizə gəl.
Əzizim, dövrəyə bax,
Günə bax, rüzgərə bax.
Qoy evləri yıxılın,
Sən də dön, onlara bax.
Bağ qalır, bağdan gedir,
Bağ salır, bağdan gedir.
Gəlib xəzan yelləri,

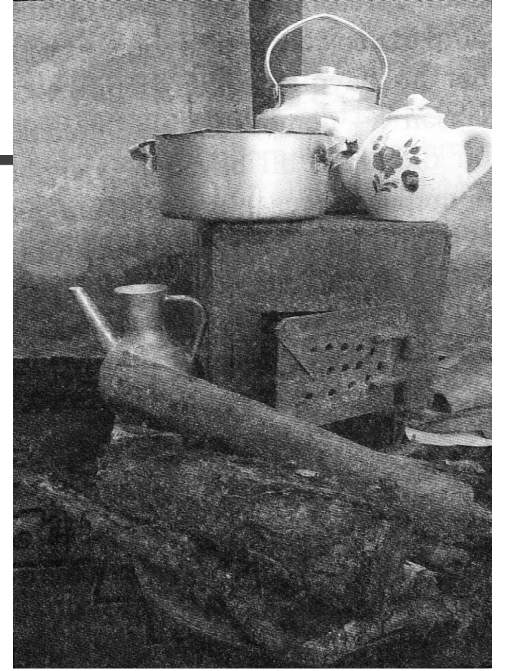
Bağı götürüb gedir.
Əzizim, ruhrar edib,
Çoxdan xəbərdar edib.
Kəsilsən bu ağaclar,
Bizdən şikayət edib.

Bu bayatılardan sonra artıq buradakı vəziyyəti ifadə etməyə söz acız qalır. Bir atanın qapısına gətirilən şəhidmi deyim, bir ananın qucağına verilən qəzaya düşüb həyatını itirmiş övladını deyim ki, buradakı hadisənin və insanların acısını ifadə edə bilim...

Gülsevər xalının bayatıları camaata ələ sitəm etmişdi ki, heç kim Əlinin evdən çıxıb bizə yaxınlaşdığını görməmişdi. Bir də baxdıq, Əli yanımızdadır, istilikdən də yanır. Uşaq atasına:

–Ata, kəsmə, babamın əkdirdi ağacı. Mən bir təhər dözərəm.

Bu sözlər Əlinin ağzından çıxmışdı ki, Həsən əmi dizlərini yerə vurub uşağı qucaqla-

Yeni bunu bilməyən varamı ki, Naxçıvanın blokadasını birbaşa ittifaq planlamışdı? Düz Əlinin gözələrinin üçünə baxır, ürəyimdəki üsyanla deyirdim: Əli, iç çayını ərik qurusu ilə. Nə qədər ki, köləlik var, məhkum-san, iç. Nə qədər ki, azad deyilsən, tək şirin çaydan yox, hər şeydən məhrumsan...

Həsən kişinin Gülsevər xalaya "çöldən gülxətmi yığıb gətirmişdim, ondan dəmlə, uşaq içsin", – deməsi isə Əli üçün öskürək dərmanının yalnız bundan ibarət olması demək idi. Şükürlər olsun yurdumuza İlahinin verdiklərinə. Gülxətmi, çobanyastığı, kəklikotusu, boymadərəni, nanəsi, yarpızı, solmazçıçəyi, həmərini blokadanın ağır illərində insanların harayına gəlib, dadına yetişdi, xəstələrimizin şəfası oldu. Harada idi dərman, onu almaq üçün pul?

Əlinin artıq istiliyi enmişdi. Çay içəndən sonra yatağında yuxulayırdı. Qonşular ikibir, üçbir dağılışırdı. Ev isə daha da soyuyurdu. Danışdıqca ağzından çıxan və soyuğa tab gətirməyən nəfəs anən görünüb, yox olurdu.

Mən də qalxıb evə tərəf üz tutdum. Yolboyu "birəzdan Əli oyanacaq. Görəsən Gülsevər xala bir şorba hazırlayıb ona içirə biləcəkdimi?.. Əli oyananda evin bu buz soyuğuna o kiçik, həm də suyuqdemədən taqətsizləşən bədəni ilə tab gətirə biləcəkdimi?" düşüncələrilə evə çatdım. Bizim evin də Həsən əmigin evindən heç bir fərqi yoxdu. 1990-cı ilin sonu, 1991-ci ilin əvvəlinin qışı, hər yer eyni idi: məktəblər, baxçalar, kitabxanalar, idarə, müəssisə, təşkilatlar....

* * *

Hazırlaşmış işə getməliydim... Evdən çıxanda balta səsinə qonşu həyatə boylanırdım. Həsən əmi idi, əriyin köksünə bir-birinin ardınca zərbələr endirirdi. Ağacın gövdəsindən qoparılan oduncaqlar ağappaq qarın üstünə səpələnir, onu çirkəndirir, bəyazlığını yox edirdi. Bu, necə də xalqımıza xəyanət edənlərin xislətinə bənzəyirdi.

Dayanıb bir xeyli tamaşa etdim. Birdən Həsən əmi məni gördü, yenə ağlayırdı... Ağır addımlarla həyətlərimiz arasındakı böyüktən kollarının yaratdığı hasara tərəf gəldi. Mən də ona tərəf irəlilədim. Əlinin arxası ilə gözünün yaşını silib, sonra qollarını mənə göstərərək dedi:

– Bu qollarımı kəsəydilər kaş, amma mənə bu ağacı kəsdirməzdilər...

* * *

...Həsən əmiyə bu ağacı kəsdirən həyat, onun haqsızlığı, ədalətsizliyi idi. Blokadada olan Naxçıvanın ağır-ı-acılı ilk illəri idi...

Mətanət Məmmədova
əməkdar jurnalist

P.S. Naxçıvan Muxtar Respublikasının 100 illiyi münasibətilə oxuculara təqdim etdiyim bu hekayə müəllifi olduğum "Naxçıvan blokadası" ikicildliyinin birinci cildində nəşr olunub. Bir qərindən artıq blokada şəraitində yaşayan Naxçıvanda blokadanın ilk illəri insanların üzleşdiyi mənəvi əzablar, bax beləcə, onlar üçün maddi yoxluqdan daha acı idi...